

NIMI- JA SANASEMANTIIKKAA SLOVAKIASTA

Ernst Eichler, Karlheinz Hengst ja Dietlind Krüger (toim.) *Vincent Blanár, Selecta Linguistica et Onomastika. Vincent Blanár zum 80. Geburtstag geeignet.* Namenkundliche Informationen, Beiheft 21, Studia Onomastica XI. Leipzig: Leipziger Universitätsverlag 2001. 255 s. ISSN 0943-0849.

Vincent Blanár *Theorie des Eigennamens. Status, Organisation und Funktionieren der Eigennamen in der gesellschaftlichen Kommunikation.* Germanistische Linguistik 164–165. Hildesheim: Georg Olms Verlag 2001. 207 s. ISBN 3-487-11463-1.

Slovakialainen lingvisti ja onomastikko Vincent Blanár on kuulunut »kielimuurista» huolimatta yli 50 vuoden ajan Euroopan eturivin nimistöntutkijoihin. Hän on käsitellyt lukuisissa teoreettisissa kirjoituksissaan slovakialaista ja slaavilaista leksikologiaa ja onomastiikkaa ja toiminut näillä alueilla monessa asiassa edelläkävijänä. Jo 1940-luvun alussa hän paneutui strukturalistiseen lingvistiikkaan ja pian myös nimistön, etenkin henkilönnimistön tutkimukseen, jossa hän otti tavoitteekseen selvittää erisnimien paikkaa kielisysteemissä semiologisesta ja kommunikatiivisesta näkökulmasta. Henkilönnimien tutkimuksessa hän on pohtinut varhain sosiolingvistisiä Aspekteja, nimien käyttöä ja nimisysteemin rakentumista yhteisöllisessä viestinnässä. Nimien funktiot ovat tarkastelussa keskeisiä.

Suuri osa Blanárin töistä on julkaistu slovakiksi tai venäjäksi. Monia artikkeleita on ollut saatavissa myös saksaksi, lähinnä kongressijulkaisuissa. Ainakaan pohjoismaisessa nimistöntutkimuksessa niitä ei näy juuri hyödynnetyn ehkä siksi, että henkilönnimistöä teoreettisesti tarkastelevaa tutkimusta on tehty aika vähän. Henkilönnimistön tutkimuksessa Blanárin teoreettinen anti on nimittäin painoarvoltaan verrattavissa siihen, mitä tšekkiläinen

Rudolf Šrámek on tuonut paikannimien teoriaan.

Šrámekin ja Blánarin nimianalyysin yhtäläisyyksiä ja eroja voi verrata esimerkiksi Šrámekin Onomassa 1972/1973 julkaistun artikkelin »Zum Begriff 'Modell' und 'System' in der Toponomastik» ja Blánarin 80-vuotisjuhlakirjaan koottujen artikkelien avulla. Šrámekin mainittua artikkelia on siteerannut Eero Kiviniemi teoksessaan *Väärät vedet* (1977: 7–9) esitellessään käsitystään mallien osuudesta nimenmuodostuksessa. Blánarin käsitykset ovat tulleet tutuiksi muiden muassa kansainvälisissä nimistöntutkijain kongresseissa, esimerkiksi Helsingissä vuonna 1990, sekä nimistöntutkimuksen kansainvälisissä kokoomateoksissa (esimerkiksi *Namenforschung 2; Reader zur Namenkunde I–II; Der Name in Sprache und Gesellschaft*).

SANASTON JA NIMISTÖN TUTKIMISESTA

Blánarin juhlakirjan on toimittanut hänen leipzigilainen kollegansa, slavisti Ernst Eichler yhteistyössä Slovakian tiedeakatemian kanssa. Se on antologia, johon on valittu Blánarin tuotannosta 24 artikkelia. Niistä 14 on sijoitettu otsikon »Kielitiede» alle, 10 »Onomastiikan» alle. Artikkelit on

▷

kirjoitettu saksaksi (3), englanniksi (2), slovakiksi ja venäjäksi; slovakin- ja venäjänkielisten artikkelien loppuun on liitetty lyhyt saksankielinen tiivistelmä.

Kielitiede-osan artikkelit käsittelevät muun muassa leksikaalista merkitystä ja merkityksen osoittamaa todellisuutta, kontrastiivisen semasiologian periaatteita, leksikologiaa ja leksikografiaa, 1800-luvun kansallista liikehdintää ja pyrkimyksiä yhteisen kirjakielen luomiseksi, kirjakielen yhteiskunnallista funktiota sekä slovakin historiallisten sanakirjojen leksikaalis-semanttisia ongelmia, monesti havainnollisin kaavioin ja piirroksin (esimerkiksi *Types of lexical meanings* s. 63 ja *Archetypes of nominational meanings* s. 64–66). Artikkelit ovat vuosilta 1968–1993.

Onomastiikka-osa sisältää nyt yksissä kansissa kymmenen vuosina 1973–1998 eri yhteyksissä ilmestynyttä artikkelia. Niistä kuusi on kirjoitettu saksaksi ja neljä slaavilaisilla kielillä. Aiheet koskevat nimistöntutkimuksen peruskysymyksiä, kuten erisnimien lingvististä ja onomastista statusta, antroponyymista systeemiä ja sen toimintaa, appellatiivista ja propriaalista semantiikkaa, erisnimen presuppositionaalista ja referentiaalista identifikaatiota, Roman Jakobsonin käsitystä erisnimen semantiikasta, vertailevan onomastiikan perusteita ja Keski-Slovakian epävirallisten henkilönimien sosiolingvististä tutkimusta. Juhlakirjassa on kuin houkuttimena lisäksi lyhyt erisnimien teoriaa koskeva tiivistelmä. Se sisältyy myös alussa mainittuun Blánarin teokseen *Theorie des Eigennamens*, joka ilmestyi tekijän itsensä saksantamana samana vuonna. Onomastiikan Blánar määrittelee tässä artikkelissa »opiksi onyymisten systeemien muodostamisesta ja yhteiskunnallis-yhteisöllisestä toiminnasta ja onyymisen merkin kielellisestä rakentumisesta» (s. 241).

Blánarin saksan- ja englanninkieliset artikkelit ovat hyvin tiiviitä. Koska hänen

tutkimusaineistonaan on ollut enimmäkseen slovakialainen nimistö, hän on muodostanut nimikategoriat sen pohjalta. Yhtäläisyyksistä huolimatta eri kielten ja maiden nimijärjestelmissä on sen verran eroa, että kun kaikkea ei voi soveltaa yksi yhteen, sanottua saattaa olla paikoin vaikea ymmärtää. Perusnäkemykset ovat silti kiinnostavia, sillä ne tarjoavat välineitä nimien funktioiden tarkasteluun. Blánarin artikkelit kasvattavatkin kaikessa tiivydessään nälkää saada laajemmin selkoa hänen esittämistään teoreettisista ja metodologisista lähtökohdista.

ERISNIMIEN TEORIAA

Tähän nälkään saatiin ravintoa, kun Saksassa julkaistiin käännökseenä Blánarin vuonna 1996 ilmestynyt erisnimien teoriaa koskeva monografia (*Teória vlastného mena*). Tämän toimitustyön takana on nimiteoreettisesti orientoitunut germanisti ja onomastikko Friedhelm Debus Kielistä. Teos on oppikirjanomainen tiivistelmä, jossa kirjoittaja esittää lukijoilleen monikymmenvuotisen pohdinnan ydinajatuksia.

Kirjoittaja toteaa johdannossa, että yleisesti hyväksyttyä teoriaa erisnimistä ei toislaiseksi ole ja että erisnimien problematiikka kuuluu yhä edelleen kielitieteen, filosofian, logiikan, semiotiikan, sosiologian ja viime aikoina myös ihmismuistin ja ajattelun ohjelmoinnin kiistanalaisimpiin kysymyksiin. Samalla hän toteaa työnsä perustuvan semiologiseen ja funktionaalis-strukturaaliseen käsitykseen. Blánarin teoreettiset esitykset ja päätelmät perustuvat kauttaaltaan konkreettisiin ja laajoihin aineistanalyysiin ja teräviin havaintoihin. Koska käytetty terminologia voi kuitenkin tuottaa vastaanottajalle vaikeuksia, yritän seuraavassa lyhyesti raottaa Blánarin teoksen ydinajatuksia ja hänen käyttämänsä terminologiaa, joihin asiasta kiinnostuneet

voivat perehtyä tarkemmin itse teoksesta myös siihen sisältyvän runsaan esimerkkiaineiston avulla.

Teoksen 14 päälukua käsittelevät erisnimiä monelta kannalta: onyymista eli propriaalista semantiikkaa ja onyymista nominaatiota, onyymisen merkin eri puolia, erisnimien systeemiä, onyymistä systeemiä yhteiskunnallis-kommunikatiivisesta näkökulmasta sekä onomastisten eli nimistöntutkimuksellisten tieteenhaarojen paradigmaa, näkökulmia ja metodeja. Blánarin mukaan erisnimien asemaa kielessä luonnehtii kaksi vastakkaista mutta toisiinsa liittyvää pyrkimystä: toisaalta jatkuva vuorovaikutus erisnimien ja muun sanaston ja koko kielisysteemin välillä ja samanaikaisesti erisnimien pysyvä polarisaatio suhteessa appellatiiveihin, niiden semanttinen oppositio.

Nimistöntutkimuksessa Blánarin keskeisiä käsitteitä ovat *onyyminen* eli propriaalinen *objekti* ja *onyyminen nominaatio* (s. 20–28). Blánar jakaa onyymiset objektit kolmeen pääalueeseen: bionyymiseen, geonyymiseen ja krematonyymiseen. Niiden mukaan muodostuu kolme erisnimien pääryhmää: 1. elävien olentojen nimet (*bionyymit*; tärkeimmän ryhmän muodostavat *antroponyymit* eli henkilönnimet), 2. maan pinnan kohteiden ja taivaankappaleiden eli kartografisten kohteiden nimet (*geonyymit*) ja 3. inhimillisen toiminnan kautta syntyneiden, maastoon »kiinnittymättömien» kohteiden nimet (*krematonyymit*) eli julkishallinnollisten, taloudellisten, kaupallisten ja kulttuuristen kohteiden nimet. Tällaisia ovat esimerkiksi koulujen, ostoskeskusten, tuotemerkkien ja monitoimitalojen nimet.

Nimistöntutkimuksen perusasettamukseen kuuluu kiinnostava ja aina ajankohtainen kysymys erisnimien *merkityksestä* eli sisällöstä. Esitellessään onyymista semantiikkaa Blánar (s. 43–50) erottaa erisnimien

teoriassa kolme erilaista erisnimen merkitystä koskevaa pääsuuntausta:

1. Erisnimillä ei ole mitään merkitystä, vaan nimet ovat vain etikettejä, tuntomerkkejä, joita käytetään kohteen sijasta. Erisnimet eivät ole konnotatiivisia: ne viittaavat vain nimettyyn yksilöön tai kohteeseen mutta eivät sisällä mitään kohteeseen kuuluvia attribuutteja. (Tässä Blánar viittaa muun muassa J. S. Millin teokseen *A system of logic*, A. H. Gardinerin ja V. Bröndalin tutkimuksiin.)

2. Erisnimillä on mitä suurimmassa määrin merkitys (Blánar viittaa yleisesti muun muassa J. O. Jesperseniin ja M. Bréaliin). Näkökulma on pragmaattinen: erisnimillä jonkin kohdeluokan nimityksinä täytyy olla kontekstissa paljon enemmän semanttisia tuntomerkkejä kuin appellatiiveilla; erisnimien »merkitys» kontekstissa on siis aina erityisempi kuin appellatiivisten sanojen merkitys. Erisnimen merkitys on kimppu kohteeseen liittyviä tuntomerkkejä.

3. Erisnimet voidaan tunnistaa semanttisen reduktion kautta (A. V. Superanskaja 1973; E. Hansack 1990), ja erisnimen merkitys voidaan johtaa sen yleisestä käytöstä. Esimerkiksi Hansack esitti vuonna 1990 käsityksensä siitä, miksi mitään tyydyttävää erisnimiä koskevaa teoriaa ei ollut siihen mennessä löydetty: ei ollut otettu riittävästi huomioon sitä, että nimi ei tarkoita pelkästään kohdetta vaan että se esittää kohteesta joukon informaatiota. Nimeä ei liitetä kohteeseen vaan tietoomme tästä kohteesta. Nimi on siten eräänlainen apuviite tai apuhakemisto — kuin hyperlinkki tiettyyn kohteeseen liittyvään tietovarastoon. Ero appellatiivien ja erisnimien välillä on määrällinen: appellatiivien tuntomerkkien joukko on aina pienempi kuin erisnimen mahdollisten tuntomerkkien, koska erisnimeen liittyvät päätuntomerkkien lisäksi myös yksilölliset tuntomerkit (muuten ne olisivat appellatiiveja). Superanskajan mukaan eris-

nimen sisällön ja viittaussuhteen ymmärtämiseksi on esimerkiksi tiedettävä, mihin onyymiseen alasysteemiin nimi kuuluu (*Stadt Berlin – Schiff Berlin – Hotel Berlin*).

Näiden periaatteiden pitkän teoreettisen tarkastelun jälkeen Blánar esittää oman näkemyksensä *onyymisestä* eli *propriaalisesta merkityksestä*. Hänen mukaansa *onyyminen sisältö* koostuu kahdesta osasta: toisaalta yksilöllisistä tuntomerkeistä, jotka ovat luonteeltaan opastavia ja ensyklopedisia, ja toisaalta *designaatiosta* eli hierarkisesti järjestyneiden onyymisesti relevanttien tuntomerkkien muodostamasta kokonaisuudesta. Siksi erisnimen ominaisuuksia ei voi määrittää etikettinä tai vinjetinä. Erisnimen spesifisesti onyyminen merkitys ei vaadi viittaussuhteen samanaikaista toteutumista, mutta sen sijaan kyllä tietoa siitä, mihin alasysteemiin erisnimi kuuluu. Erisnimen viittaus tarkoitteeseensa tulee todelliseksi tietyssä nimisysteemissä onyymisen designaation kautta. (S. 49–50.)

Erisnimien yksittäiset luokat ja niitä koskevat nimeämissysteemit ovat tiukasti sidoksissa onyymisten objektien luonteeseen. Blánar jakaa onyymisen nominaation erikseen *antroponyymiseen* ja *toponyymiseen nominaatioon* (s. 53–56; niiden esitellyä edeltää appellatiivisen nominaation kuvaus). Niihin liittyvät semasiologinen aspekti ja nimeämismalli. Blánarin nimeämismalli koostuu *sisältömallista*, *motivaatiomallista* ja *sananmuodostusmallista*, jotka rakentuvat henkilön- ja paikannimissä luonnollisesti eri tavoin. Suomalaisessa paikannimistöntutkimuksessa on *motivaatiomallin* sijasta käytetty termiä *nimeämisperustemalli* (Kiviniemi 1977: 8–9). Sanalle *nimeämisperuste* on annettu määritelmä 'asiaperuste, jonka mukaan nimi on annettu, esimer-

kiksi paikan sijainti, ulkonäkö, käyttö' (Kiviniemi, Pitkänen ja Zilliacus 1974). Tämän mukaan nimeämisperuste liittyy konkreettisesti nimettyyn kohteeseen.

Blánarin sisältömalli tuo nimeämismalliin kolmannen ulottuvuuden, metatason, joka luokittelee tietyyntyyppisille nimiryhmille käyttötilanteissa aktivoituvia yleisiä ja yhteisiä piirteitä, niiden funktioita. Blánar nimittää niitä *geneeriseksi tuntomerkeiksi* ja ilmaisee niitä binaarisesti +/-oppositiolla. Henkilönnimissä näitä tuntomerkkejä ovat esimerkiksi verisukulaisuuden tai perhesuhteen ilmeneminen, periytyvyys ja hallinnollis-juridinen vahvistaminen. Samaa asiaa, joskin juridisesta näkökulmasta, on lähestynyt Dietrich Nelle erottaessaan sukunimissä *yksilöfunktion*, *kollektiivifunktion*, *perhesuhteiden tunnistamisfunktion* ja *sosiaalisen aseman tunnistamisfunktion* (1990: 810–812). Sovelsin Blánarin käyttämää komponenttianalyysyä väitöskirjassani taulukoimalla Suomen aiempien lisä- ja sukunimijärjestelmien ominaispiirteitä hahmottaakseni sitä, missä määrin järjestelmät muistuttivat toisiaan tai erosivat toisistaan ja mitkä niiden piirteistä ovat siirtyneet nykyiseen sukunimikäytäntöömme (Paikkala 2004: 620–621).¹

Toponyymien geneerisinä tuntomerkeinä Blánar mainitsee muun muassa nimen standardoinnin asteen (sen, onko kyseessä virallinen vai epävirallinen paikannimi, viittaako nimi sijaintiin, onko kyseessä asuttu kohde vai ei) sekä nimeen mahdollisesti sisältyvän konnotaation.

Erisnimien onyyminen nominaatio eroaa siis appellatiivisesta. Onyymisen sisällön ja sen muodon välittymisen kautta kohde nimetään jonkin nimisysteemin osaksi. Onyymisessä nominaatiossa Blánar

¹ Olen aiemmin pohtinut itse sukunimen käsitettä myös tietyn sukunimen eriaistisen referentiaalisuuden ja erilaisen taustan tuottaman homonymian pohjalta (Paikkala 1988: 65).

erottaa kaksi tuntomerkkien ryhmää, jotka ovat onnyymisen sisällön kannalta olennaisia: ensimmäisen ryhmän muodostavat yleisluonteiset, onnyymisesti kategorioivat tuntomerkit. Ne tekevät mahdolliseksi erottaa toisistaan onnyymiseen tilaan kuuluvat alasysteemit (esimerkiksi *oikonyymit* eli asuttujen kohteiden nimet, *anoikonyymit* eli asumattomien kohteiden nimet ja antroponyymit eli henkilönnimet) ja yksittäisiin alasysteemeihin kuuluvat erilaiset erisnimien luokat (esimerkiksi etunimet, sukunimet ja epäviralliset lisänimet) varsinaisina onnyymisina kategorioina. Tästä Blánar käyttää nimitystä *presuppositionaalinen identifikaatio*. Näiden spesifisten onnyymisten (geneeristen ja erottavien) tuntomerkkien hierarkkinen kokonaisuus muodostaa onnyymisen (propriaalisen) semantiikan, jota hän nimittää myös *erisnimen designaatioksi*. (S. 169.)

Onnyymisen nominaation toiseen relevanttiin tuntomerkkien ryhmään kuuluu Blánarin teoriassa kaikki se yksilöivä tieto, mikä yksittäisestä tarkoitteesta on käytettävissä. Se muodostaa tunnistamisen ytimen, joka kielellisessä viestinnässä on välttämätön nimettyjen kohteiden tarkempaa identifiointia varten. Tätä vaihetta Blánar nimittää *referentiaaliseksi identifikaatioksi*. Huomion arvoista on siis se, että spesifisesti onnyymisten eli geneeristen eli kategorioivien semanttisten tuntomerkkien kautta denotaattia ei luonnehdita vaan identifioidaan. Tuntomerkit eivät kuitenkaan identifioi sitä proprina yleensä, vaan tietynä etunimenä, sukunimenä, paikannimenä tai muuna, ja välittämättä siitä, reaalistuuko referenssisuhde vai ei.

Sananmuodostus- tai rakennemallia ja nimen tyyppiä käsitellessään Blánar ottaa esiin myös nimien frekvenssitiedot onnyymisen systeemin valaisemisen kannalta. Hänen mukaansa frekvenssejä käytetään varsin yleisesti vain nimeämismallin kielel-

lisen reaalistumisen ilmaisemiseen, kun niitä voitaisiin hyödyntää myös sisältömallien valaisemisessa. Myös metakielen tasolla toimivia onnyymisiä tuntomerkkejä voidaan luokitella tilastollisesti ja alueellisesti siinä missä muitakin systeemiä muodostavia elementtejä.

ONNYMINEN SYSTEEMI

Määritellessään termin *onnyminen systeemi* Blánar ottaa huomioon semiologisen ja funktionaalisen-strukturaalisen aspektin keskinäisen sidonnaisuuden. Onnyymisessä nominaatiossa nimeäjä työstää ajatuksellisesti yksilöllistä tietoaan onnyymisestä objektista ja sovittaa kyseisen onnyymisen aktin jälkeen tämän tiedon kielen lainalaisuuksien ja kyseisen onnyymisen systeemin mukaisesti kielelliseksi merkiksi *sui generis* eli tiettyä kohdetta tarkoittavan onnyymisen sisällön ja muodon yksiköksi.

Nominaatioaktin ensimmäisessä vaiheessa muodostuvat *sisältö-* ja *motivaatiomallit* ja toisessa vaiheessa syntyvät kielellisen ilmaisun kautta *sananmuodostusmallit*. Nämä kaikki muodostavat yhdessä *nimeämismallin*. Lopulta nimeämismallit todentuvat *rakennetyypeinä*. Nimeämisyhteemien järjestävänä periaattina vaikuttaa pragmaattisesti määräytyneet tekijät, yhteiskuntasidonnainen identifiointi tai erottaminen.

Nimeämismallit ja niiden ainekset ovat siis onnyymista systeemiä muodostavat elementit. Onnyminen systeemi on systeemiä muodostavien elementtien dynaaminen kokonaisuus, ja nämä elementit kasvattavat kielessä reaalistuessaan erilaisia onnyymisiä suhteita, kuten onnyymista synonyymiaa, homonymiaa, polysemiaa ja antonymiaa, ja niissä osasysteemejä eli onnyymisiä kenttiä. Systeemiä muodostava luonne on myös niillä kokonaisuuksilla, jotka ovat muodostuneet konkreettisten onnyymisten

merkkien kautta (kielellisesti motivaatiomallien avulla). Samalla kun mallielementit ovat yleisluonteisia ja tietyssä määrin lähestyvät onomastisia universaaleja, ne nojaavat kielellisten reaalistumien mukaisesti sanamuodostusmallien erilaisiin rakennetyyppeihin ja kunkin kielen substantiivin muodostuksen lakeihin, joka tapauksessa moniin vain erisnimille tyypillisiin erityiskategorioihin.

Onyymisella systeemillä on ydinrakenteensa ja reuna-alueensa. Esiintymien produktiivisuus näkyy suurina frekvensseinä, mutta myös vähemmän tavallisilla esiintymillä voi olla yhteiskunnallisia ja historiallisia syitä ja painoarvoa. Yhteiskunnalliset, historialliset ja maantieteelliset tekijät ovat onyymisen systeemin näkymätön, mutta tärkeä ulottuvuus. Esimerkiksi uusien nimien muodostamista ja lainanimien omaksumista kotoiseen systeemiin normittavat kyseisen onyymisen systeemin lainomaisuudet. Myös näillä lainomaisuuksilla on oma dynaaminen luonteensa.

ONYYMINEN SYSTEEMI YHTEISKUNNAN JA VIESTINNÄN NÄKÖKULMASTA

Blánarin mukaan onyyminen (ala)systeemi on tiukasti sidoksissa yhteisölliseen tai yhteiskunnalliseen toimintaan. Kielellisessä viestinnässä toiset semanttiset piirteet jäävät perifeerisiksi, kun taas toiset ovat olennaisia, ja näitä arvioidaan uudelleen järjestelmän onyymisina semanttisina tunto-merkkeinä. Kun erisnimiä käytetään yhteisössä ja niiden tiettyyn systeemiin kuuluvat onyymisesti olennaiset tuntomerkit joutuvat tietyssä onyymisessä tilanteessa tällaisen arvioinnin kohteeksi, »synty» onyyminen systeemi, joka avaa jälleen yhteisöllisessä toiminnassa tiettyjä mahdollisuuksia. Yhteisöllinen käytäntö synnyttää kuitenkin uusia vaatimuksia onyymisten tunto-

merkkien rakentumiselle, ja näiden tunto-merkkien kautta systeemiä muodostavien elementtien ja siten myös koko nimijärjestelmän tietyt muutokset omaksutaan.

Blánar ei yhdy siihen silloin tällöin ilmaistuun näkemykseen, että erisnimen lekseemin tarkastelu on mahdollista vain kontekstissa. Onyymisen semantiikan (designaation) rekonstruktio nojautuu tiettyyn informaatioon, tietoon onyymisestä objektista — presuppositionaaliseen identifikaatioon. Tämä identifikaatio ei ole samaa kuin referenssi-viittauksen toteutuminen. Referenssi-identifikaatio (jonkin olion tunnistaminen yksilöllisten tuntomerkkien avulla) toteutuu puheviestinnässä.

ONOMASTIIKKA JA SOSIOLINGVISTIIKKA

Sosiolingvistisellä tarkastelulla on Blánarin mukaan (s. 129–151, 175) onomastiikassa erityisasema, koska erisnimet syntyvät ja kehittyvät onyymisessä tilanteessa erityisten yhteisöllisten ja yhteiskunnallisten nimeämistarpeiden pohjalta. Hänen mukaansa onyymisten systeemien sosiolingvistinen problematiikka näkyy kahdella pääalueella.

Ensinnäkin se näkyy erisnimen designaatiossa, jossa kietoutuvat yhteen tiettyihin luokkiin kuuluvien onyymisten kohteiden yhteiskunnallisesti tärkeät ominaisuudet, nimenkäyttäjän pragmaattinen asennoituminen nimityksen kielelliseen muotoon sekä nimen onyymiset tuntomerkit. Esimerkiksi maantieteellisissä nimissä nämä tuntomerkit motivoituvat sidottaessa nimeäminen tiettyyn maanpäälliseen onyymiseen kohteeseen ja kohteen yhteisöllisesti tärkeään tai asutuksen tai asuttamattomuuden kannalta luonteenomaiseen olemukseen. Henkilönnimissä tulevat kysymykseen muun muassa verisukulaisuuden kautta määräytyvät yhteisölliset ominaisuudet.

Toiseksi onyymisten systeemien sosiolingvistinen problematiikka näkyy geneeristen tuntomerkkien kautta. Esimerkiksi sellaisten geneeristen eli yleisten tuntomerkkien avulla kuin »pysyvyys hallinnollis-juridisen käytön kautta» ja »pysyvyys suppeamman yhteisöllisen käytön kautta» määräytyvät viralliset ja epäviralliset nimesysteemit. Virallisissa onyymisissä systeemeissä (yleensä kirjoitettua kieltä) käytetään nimen kodifioitua, standardoitua muotoa. Epävirallisille systeemeille (yleensä puhuttua kieltä) ovat tunnusomaisia variantit, jotka vastaavat usein erisnimien murremuotoa tai ovat lähellä sitä. Epävirallisista henkilönnimistä Blánar käyttää termiä *lebendige Namen*.

Blánar kiinnittää teoksessaan huomiota sosiolingvististen ja erityisesti sosio-onomastisten kysymyksenasetteluiden teoreettiseen kantavuuteen. Hän käsittelee frekvenssejä ja alueellista ulottuvuutta ja tuo epävirallisia henkilönnimiä käsitellessään esiin muun muassa termin *keskimääräinen antroponyminen systeemi*. Hän tarkoittaa sillä sitä, että jos jokaisella tutkitulla paikakunnalla ja sitten koko alueella pystytään osoittamaan epävirallisten henkilönnimien keskimääräiset frekvenssarvot ja edelleen niiden jakautuminen sisältömalleihin, nimien ryhmittyminen funktiojäseniin ja niiden hyödyntämisen määrä, näiden kvantitatiivisten ja kvalitatiivisten arvojen perusteella saadaan määritellyksi epävirallisten henkilönnimien keskimääräinen normi (tai ominaispiirteet). Esimerkkinä hän mainitsee eräät Afrikan, Aasian ja Amerikan maiden nimeämisyhteistöt, joissa eurooppalaisiin nimeämisyhteistöihin vakiintuneet onyymiset tuntomerkit eivät olekaan yhtä käyttökelpoisia (s. 146–152). Osansa saavat myös nimien omaksuminen ja valinta vanhemman sukupolven nimivarannosta nuoremmalle sukupolvelle.

Blánar käsittelee teoksessaan myös vi-

rallisia nimiä, jotka valtiollis-poliittisen organisaation ja hallinnon kannalta ovat viestinnässä tärkeitä ja joilla siksi on standardoitu muoto. Sisäisesti normeja muodostaviin tekijöihin hän lukee yhtenäistävän toiminnan, kuten tendenssit, säännöt ja lainmukaisuudet, jotka rakentavat systeemin, ulkoisiin taas tavoitteellisen huolenpidon sivistyksestä ja erisnimien standardimuotojen käytöstä kielellisessä viestinnässä. Kielipolitiikan kansainvälisiä puolia edustaa maantieteellisen terminologian kansainvälistäminen.

Onomastisen kysymyksenasettelun pääaihe on siis Blánarin mukaan onyymisen nominaation prosessi ja onyymisen systeemin toiminta yhteiskunnallis-yhteisöllisessä viestinnässä. Nimien analysoinnissa on metodologisesti keskeistä niiden lingvistisen ja onomastisen statuksen huomioonottaminen. Parisataasivuisen teoksen sivut ovat tiheään painettua pientä tekstiä, mutta niiltä löytyy myös asian ymmärtämistä valaisevia esimerkkejä. Kyseessä on nimiteoreettinen käsikirja, joka perustuu laajoihin tutkimuksiin ja samalla herättää monimutkaisuudessaan jatkokysymyksiä. Molemmilla esittelemilläni teoksilla on annettavaa niin sana- kuin nimisemantiikastakin kiinnostuneille, ja ne valaisevat myös sitä, miksi nimien ja sanojen *merkitystä* on katsottava eri näkökulmasta.

Slovakialaisesta nimistöntutkimuksesta on pian saatavissa enemmänkin tietoa teoksessa *Reader in slowakischer Linguistik II*, jota professori Ernst Eichler valmistelee parhaillaan saksaksi. ■

SIRKKA PAIKKALA

Sähköposti: sirkka.paikkala@kotus.fi

LÄHTEET

GARDINER, ALAN H. 1954: *Theory of proper names: A controversial essay*. 2. painos

- nos. London: Oxford University Press.
- HANSACK, ERNST 1990: *Bedeutung, Begriff, Name*. *Studia et exempla linguistica et philologica (SELP)*. Series II: *Studia Minora*. Toim. Klaus Trost. Tom I. Regensburg: Rodener.
- KIVINIEMI, EERO 1977: *Väärät vedet. Tutkimus mallien osuudesta nimenmuodostuksessa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 337. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KIVINIEMI, EERO – PITKÄNEN, RITVA LIISA – ZILLIACUS, KURT 1974: *Nimistöntutkimuksen terminologia. Terminologin inom namnforskningen*. *Castreaniamin toimitteita* 8. Helsinki.
- Namenforschung 2 = Namenforschung. Name Studies. Les noms propres. Ein internationales Handbuch zur Onomastik. An international Handbook of Onomastics. Manuel international d'onomastique*. 2. osa. Toim. Ernst Eichler, Gerold Hilty, Heinrich Löffler, Hugo Steger & Vladislav Zgusta. Berlin: Walter de Gruyter 1996.
- Der Name in Sprache und Gesellschaft. Beiträge zur Theorie der Onomastik*. Sächsische Akademie der Wissenschaften zu Leipzig. Deutsch-slawische Forschungen zur Namenkunde und Siedlungsgeschichte. Nr. 27. Berlin: Akademie-Verlag 1973.
- NELLE, DIETRICH 1990: *Der Familienname. – Perspektiven für eine rechtsvereinheitliche Reform I. – Zeitschrift für das gesamte Familienrecht* 37:8 s. 809–817. Regensburg.
- PAIKKALA, SIRKKA 1988: *Finnische Familiennamen auf -(i)nen. – Studia Anthroponymica Scandinavica* 6/1988 s. 27–69. Uppsala.
- 2004: *Se tavallinen Virtanen. Suomalaisen sukunimikäytännön modernisoituminen 1850-luvulta vuoteen 1921*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 959. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Reader zur Namenkunde I. Namentheorie*. Toim. Friedhelm Debus & Wilfried Seibicke. Hildesheim: Olms 1989.
- Reader zur Namenkunde II. Anthroponymie. Germanistische Linguistik* 115 – 1918/93. Toim. Friedhelm Debus & Wilfried Seibicke. Hildesheim: Olms 1993.
- SUPERANSKAJA, A. V. 1973: *Obscaja teorija imeni sobstvennogo*. Moskva: Nauka.

PSYKIATRIAN DIAGNOOSIT AMMATTI- JA MAALLIKKOKIELESSÄ

Ulla-Helena Kapiala *Voiko mielenterveyden häiriöitä ymmärtää ja nimetä? Psykiatria ja sen diagnoosinimekkeet*. Acta Wasaensia 121. Kielitiede 25. Universitas Wasensis 2003. 394 s. ISBN 952-476-032-0.

Ulla-Helena Kapiala käy väitöskirjassaan pelotta isojen ja perimmäisten kysymysten kimppuun. Hän tutkii pohjimmitaan kielellistä vallankäyttöä, joka ei

kuitenkaan tässä tapauksessa yleensä ole tiedostettua ja sillä tavoin tarkoitushakuis- ta kuin se on esimerkiksi poliittisessa propagandassa tai informaatio sodassa. Kapia-